

Törökország és az európai „tyúk vagy tojás” probléma

Püttmann, Friedrich: Turkey and the European Chicken-and-Egg Problem = Südosteuropa Mitteilungen, 2018, No. 1, 54–65. p.

Most, hogy az EU és Törökország kapcsolata megfeneklett, fontos lenne új alapokra helyezni a közeledést. A cikk új megközelítést javasol az európaizálódás elősegítéséhez, és azt állítja, hogy át kell gondolnunk az eddigi hozzáállásunkat a politika és a társadalom egymáshoz való viszonyához, és inkább egy organikus, alulról induló európaizálódást kell támogatni, semmint egy felülről jövőt. A felülről érkező, teljes mértékben az uniós csatlakozás vágya által diktált átalakulás ugyanis hosszú távon nem tartható fenn, mivel a reformok mögött nincs belső motiváció. Ehelyett egyelőre le kellene venni a napirendről Törökország uniós tagságát, hogy – az eddigi csatlakozó államok esetétől eltérően – ne a csatlakozás iránti vágy miatt hozzák meg a szükséges reformokat, hanem belülről szülessenek meg azok. Az EU-nak támogatnia kell Törökország civil társadalmát annak érdekében, hogy alulról felfelé történjen meg a változás – méghozzá azáltal, hogy eltörli a vízumkényszert, és lehetővé teszi a török állampolgárok számára az EU működésének megismerését. Ami a politikai következményeket illeti az EU-ra nézve, a szerző azzal zárja gondolatait, hogy elképzelhető, hogy a csatlakozási tárgyalások berekesztése valójában hitelesebbé tenné az EU-t, és hosszú távon fenntarthatóvá az európai mentalitás meggyökeresedését Törökországban.

Annak a valószínűsége, hogy Törökország csatlakozzon az Európai Unióhoz, jelenleg, 2018-ban valahol a nulla körül mozog. Olyan konkrét problémákon túlmenően, hogy ki hogyan definiálja a terrort, az elmúlt években egyes uniós tagállamok és Törökország kapcsolata látványosan megromlott. Törökországban számos újságíró bebörtönöztek, külföldieket tartottak fogva diplomáciai kardcsörtetés közepette, miközben Törökország a szír menekültválság kezelésére szánt, ám lassan csordogáló uniós támogatások miatt vált egyre türelmetlenebbé. Habár Törökország uniós tagságának kérdése mindig is heves vitát váltott ki, most mindez új kontextusban történik, ezért is lenne nagyon fontos újra-

gondolni, hogy mi lenne a következménye a csatlakozás elmaradásának Törökországra, illetve az EU-ra nézve.

Bár erről könnyen megfeledkezünk a vita hevében, ha Törökország nem csatlakozik az Unióhoz, annak nem csak pozitív következményei lesznek az Unióra nézve. Törökország ugyanis kulcsfontosságú ország a Közel-Keleten, és geopolitikai szempontból megkerülhetetlen partner egyrészt a konfliktusos zónákhoz közel fekvő katonai bázisai, másrészt a Nyugat és az „iszlám világ” közötti közvetítő szerepe miatt. Egy alapvetően muzulmán ország, amely esetlegesen átvenné a nyugati jogrendszert és demokratikus normákat, példaképként is funkcionálna. A csatlakozás elmaradása esetén az EU elveszítené közvetlen befolyását Törökországra, és nem kizárt, hogy Oroszország lépne a helyére. Roszszabb alkupozióból indulna a bevándorlók áradatának megfékezése érdekében, sőt lehet, hogy a jelenlegi megállapodás Törökországgal össze is omlana, ha ez utóbbi bosszút akarna állni a csatlakozási tárgyalások leállításáért. Ráadásul Törökország nélkül az EU továbbra is egyfajta „keresztény klub” maradna, és kőbe vésné a muzulmán „ők” és a keresztény „mi” között eredendőnek vélt kulturális másságot. Törökország belépése viszont megerősítené az Európában inkább csak megtúrt muzulmán uniós polgárok helyzetét, és erősítené az EU külpolitikai pozícióját más, muzulmán országok viszonylatában.

Másrészt viszont, ha Törökország csatlakozna, az EU külső határai közvetlenül a konfliktusos gócpontok szomszédságába kerülnének. Ha csak a migránshelyzetre való tekintettel fogadnák be Törökországot az EU-ba, az egyrészt álszent dolog lenne, ezenkívül fából vaskarika is, hiszen azok az uniós állampolgárok, akik elutasítják a bevándorlókat, elutasítanak Törökországot és vele együtt az EU-t is. Ráadásul egy olyan helyzetben, ahol egyes tagországok kiválnak, mások a saját nemzeti érdekeiket kívánják megvalósítani az EU hátán élésködve, miközben eszük ágában sincs betartani a nekik nem tetsző szabályokat, nem lenne szerencsés még egy ekkora létszámú tagállamot befogadni, amely maga sem tudja eldönteni, hogy hozzá akarja-e igazítani az identitását az európai értékekhez, vagy sem. Ez azért is nagyon fontos, mert Törökországot mérete alapján olyan sok hely illetné meg az Európai Parlamentben, hogy az teljesen átrendezné az erőviszonyokat. Új, EU-szkeptikus szö-

vetségek jönnének létre, ami teljesen destabilizálná az EU-t. Úgy tűnik tehát, hogy a csatlakozási tárgyalások felfüggesztése több előnnyel járna az EU-ra nézve, mint hátránnyal, mert a stabilitás mindennél fontosabb.

De mi történne Törökországgal, ha leállítanák a csatlakozási tárgyalásokat? Azok, akik eddig jól jártak az uniós csatlakozás reményében meghozott reformokkal, bizonyára cserbenhagyva éreznék magukat. Ugyanakkor Törökország olyan szempontból profitálna a dologból, hogy leállna a privatizáció, és az ország új kereskedelmi megállapodásokat köthetne harmadik országokkal az Unió szabályaitól függetlenül is, sőt kialakíthatna egy alternatív államszövetséget más iszlám államokkal. Mindez első látásra elég sovány vigasznak tűnik, hiszen az uniós tagság mézesmadzagját követve eddig Törökország számos politikai reformot hozott, demokratikusabb lett az ország, megerősödött a szekularizmus, a jogállamiság és az emberi és kisebbségi jogok védelme, csökkent a korrupció. Eltörölték a halálbüntetést, bővültek a nők jogai, demilitarizálták a politikát, csökkent a hadsereg befolyása, megerősödött a szólásszabadság és a szabad média. Ezek a vívmányok veszélybe kerülnének a tárgyalások leállításával, azonban sokan rámutattak már, hogy az intézkedéseket inkább csak tessék-lássék módra vezették be, egyes követelményeket pedig szándékosan figyelmen kívül hagytak. Ez a szelektív európaizálódás egyrészt annak a jele, hogy még az uniós tagság sem elég csábító ahhoz, hogy Törökország maradéktalanul meg akarjon felelni az elvárásoknak, másrészt viszont a török politikai döntéshozók úgy ítélték meg, hogy bizonyos dolgok az Uniótól függetlenül is hasznosak lehetnek az országra nézve. Ez felveti azt a kérdést, hogy vajon nincs-e más módja annak, hogy Törökország európaivá váljon, és nem lehet-e, hogy az a másik út esetleg még jobb is.

Az uniós tagjelölteknek valójában két alapvető dimenzióban kell megfelelniük az EU elvárásainak. Egyrészt intézményi szinten, amikor is összhangba kell kerülniük az EU intézményeivel, politikáival és jogi struktúráival. Másrészt pedig tágabb, kulturális, társadalompolitikai értelemben kell európaivá válniuk, vagyis át kell venniük az Unióban uralkodó normákat. Egy példával illusztrálva ezt: nem lehet egy lapon említeni a halászhalókkal kapcsolatos uniós irányelvet az európai identitás vagy biztonság kérdésével. Ez a fogalmi megkülönböztetés segít megérteni, hogy az európai integráció olyan jelenség, amely intézményi és társadalmi szín-

ten is megjelenik, és nemcsak technikai kiigazításokról szól, hanem a civil társadalom átalakulásáról is. Míg az intézményes „EU-sodás” hatására bevezetett változások fentről lefelé valósulnak meg, az EU társadalmi-politikai referenciaként is működik, illetve lentől felfelé elterjednek a kulturális normák, ami már viszont az „európaizálódás” megvalósulása. Ez a két folyamat tehát kiegészíti és kölcsönösen erősíti egymást – a kérdés már csak az, hogy mi volt előbb, a tyúk vagy a tojás.

A történelemben mindkét sorrendre volt már példa. Sokszor a társadalom változik meg először, és követeli ki a politikai változást. Az európai integrációban ennek a fordítottja szokott történni: felülről jövő forradalomként a politikai változás megelőzi a társadalom átalakulását. Az európai integráció mozgatórugója eddig a tagság „mézesmadzagja” volt: az EU mindenféle jóval kecsgettette a tagjelölt államot, amennyiben az átalakul az uniós kritériumoknak megfelelően. Az EU egy érdek-közösség, illetve összehangolt nemzeti önértékek közössége. Csakhogy ennek a koncepciónak van egy nagy veszélye, miként azt az elmúlt évek meg is mutatták: amikor a tagállamok úgy érzik, hogy a saját érdekük nem egyezik a közös érdekekkel, szándékosan figyelmen kívül hagyhatják az uniós jogrendet, vagy ki is léphetnek az EU-ból. Törökország pont egy ilyen vészterhes időszakban kezdte meg a csatlakozási tárgyalásokat, miközben önmaga is ellentmondásosan viselkedett. Bár az évszázad elején számos európai irányba mutató reformot fogadott el, most már tudatosan halad az ellenkező irányba a jogállamiságot, a független bíróságokat, a demokratizálódást és a társadalmi modernizációt illetően. A fentről lefelé történő európaizálódás csak azokban az esetekben történt meg, amikor az uniós csatlakozás motivációja még hihető volt, illetve az intézkedés összhangban volt az uralkodó elit érdekeivel. Az AKP-nak például saját hatalmának megerősítése miatt érdekében állt a hadsereg gyengítése és a vallás szabad gyakorlatának támogatása, majd hátat fordított a liberális demokrácia számos egyéb vívmányának.

Ahhoz, hogy ezt a szerkezeti hibát orvosolni lehessen, és fenntartható legyen az európaizálódási modell, az európai értékeket alulról felfelé kell megszilárdítani. Az állampolgároknak be kell látniuk, hogy fontos számukra ezen értékek védelme, és hogy a közösség nem csak azon alapul, hogy az egyes államok milyen hasznot tudnak húzni belőle. Ehhez azon-

ban a társadalmat magát kell meggyőzni. Törökországban a modernizáció eddig gyakran felülről jött, annak minden hátrányával együtt. Ugyanakkor volt idő, amikor a törökök is megtapasztalták, hogy a civil társadalom a társadalmi változás és a korrupció visszaszorításának motorja is lehet. Tehát Törökország európaizálódása szerves módon is megtörténhet, és sokkal tartósabb lenne, bár kétségtelenül jóval tovább tartana, sőt a jelenlegi politikai helyzetben szinte elképzelhetetlen. Ugyanakkor az EU-hoz úgy is hasonlatossá tud válni egy ország – amennyiben egyetért annak jogi és demokratikus berendezkedésével –, hogy közben nem lesz uniós tagállam. Ilyen például Tunézia esete, ahol európai uniós segítséggel vezetnek be demokratikus reformokat és társadalmi-gazdasági előrelépéseket.

A szerző úgy véli, hogy az organikus európaizálódás elősegítésének legkézenfekvőbb módja a vízumliberalizáció és az ezzel járó szociális tanulás lenne. Bár sokan szkeptikusak azzal kapcsolatban, hogy az anyaországi törökök látogatása a rosszul integrálódott európai törököknél bármiféle pozitív tanulsággal is járna a nők jogait vagy a sajtószabadságot illetően, szociológiai kutatások kimutatták, hogy a társadalmi értékek és politikai attitűdök személyek közötti és társadalmak közötti kontaktuson keresztül változtathatók meg. Ezen túlmenően a vízumkényszer eltörlése sok török számára, aki már most is becses dolognak tartja a liberális demokráciát, megnyitná az utat ahhoz, hogy kapcsolatokat építsen ki és forrásokat szerezzen a civil társadalom és a civil szervezetek megerősítéséhez Törökországban. A szociális tanulás előnyeit úgy is ki lehetne aknázni, ha török állami tisztviselőket hívnának meg EU-s közigazgatási szervekhez, hogy a saját szemükkel tapasztalhassák meg bizonyos intézményes gyakorlatok vagy rendszerek hasznát.

Ha Törökország kimarad is az EU-ból, nem szabad magára hagyni. Éppen ellenkezőleg, pontosan akkor kell még inkább támogatni a török társadalom európaivá válását, amikor holtpontra jutnak a csatlakozási tárgyalások. Csak így érhető el mindkét cél, vagyis a fenntartható Európai Unió és Törökország tartós európaizálódása. Az EU-nak félre kell tehát tenni a gazdasági megfontolásokat, és saját politikai stabilitásának megőrzése érdekében nem „mézesmadzagokat” kell más országok előtt elhúznia, hanem inspirációként kell szolgálnia – miközben Törökország kívül marad az Unión.

Pethő András

NEMZETISÉGI JOG

Romániáról: „dübörgő” gazdaság – veszélyeztetett jogállamiság?

Weichert, Michael: Nachrichten aus Rumänien: Boomende Wirtschaft – Rechtsstaatlichkeit in Gefahr? = Südosteuropa Mitteilungen. 58. 2018. 1. sz. 66–79. p.

Románia 2017-ben nemzetközi szinten a korábbiaknál is látványosabb gazdasági növekedésével imponált: 6%-os GDP-bővülés (az EU-ban történetesen a legmagasabb!), 7,8% ipari exportnövekedés. Tovább erősödött a foglalkoztatottság is, a munkanélküliség visszaszorult 5,5%-ra. Az erőteljes GDP-bővülést persze elsősorban a közszolgálati körben például 20%-kal emelt kormányzati bértárcával, illetve a nyugdíjemelésekkel ért, majdnem 8%-os fogyasztásbővülés gerjesztette, miközben a bérminimum is emelkedett 16%-kal. Szembetűnő kísérőjelenség ugyanakkor: mindeközben a szociális olló tovább nyílt, tovább fokozódott az elszegényedő csoportok marginalizálódása. A GDP mindösszesen 16%-ára vett szociális kiadások a legalacsonyabb szintet képviselik az EU-n belül. A legtöbb megfigyelő a különböző összefüggéseket (mint pl. az emelt bérek és juttatások további költségvetési vonzatát, vagy az infláció 3% felett várható értékét) figyelembe véve kételkedik is a látványos felszíni eredmények fenntarthatóságában. Figyelmeztető jel az adott szektorokban (egészségügy, oktatás stb.) már eltervezett, amúgy valóban esedékes állami beruházások visszafogása is. Így is kérdésessé válhat azonban az államháztartási és folyómérleghiány kötelező 3%-os szint alatti tartása.

A szociális egyenlőtlenség továbbmélyülése, papírforma szerint hiába vezető erő már az előző ciklus óta a szociáldemokrata párt, a neoliberalis struktúrák túlsúlyára vall. Még inkább erre utal, hogy a probléma teljesen kívül marad a közbeszéken. A közbeszédet valami teljesen másféle, nehezen értelmezhető aktualitás foglalkoztatja: a kormány és